

LIMBA ROMÂNĂ: PROBLEME ȘI EXIGENȚE

*Dr. conf. Vasile Cujbă,
Decan facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative, USM*

Ziua de 31 August este pentru noi mai mult decât o zi importantă, ea este un simbol care nu numai că ne prezintă, ci și ne re-prezintă. Calitatea simbolică a Zilei de 31 August, consecință a energiei spirituale totalizatoare, transcende locurile și vremurile, situațiile individuale și circumstanțele contingente, reunește și exprimă comuniunea.

Firește, tot ce este simbol impune nu doar respect, ci și pietate, fapt care ne ancorează, în ultimă instanță, în lumea sacralității unde, cum ar spune poetul Ion Hadârcă, „umblăm smeriți pe la tainele cuvintelor limbii române, cum am umbla pe la icoane”.

Aflată în ipostaza de simbol național, Ziua de 31 August trebuie să se bucure de un tratament special în memoria colectivă și în conștiința publică actuală. Precum alte simboluri naționale, Limba Noastră cea Română dezvăluie „punctul fix”, axul central al orientării viitoare, punând capăt, astfel, relativității și confuziei care pe ici-colo încă mai persistă. În așa mod, Limba română prin imanența sa dobândește un statut ontologic unic, grație căruia ea nu poate să apară și să dispară funcție de dorințele și/sau nevoile noastre zilnice.

În raport cu acest simbol unii, bineînțeles, șochează socotind esențiale alte lucruri. Pesemne că în societatea noastră blasfemia, ignoranța și incultura nu numai că sunt la modă, dar sunt și rentabile.

Sărbătorirea acestei zile istorice ne oferă ocazia, a câta oară, să reflectăm cu grație și cu gratitudine la trecutul nostru recent și să privim cu mai temeinică speranță în viitor.

Trebuie să amintim și să ne amintim de cei (iar în această privință Universitatea de Stat din Moldova are motive de a se prezenta cu fruntea sus) care, propriu zis, au „Zidit Casa Limbii Române”.

Aceasta a fost misiunea la care am fost chemați și căreia trebuie să ne dedicăm cu toată ființa noastră.

Este o axiomă, limba oricărui popor este o mare valoare reprezentativă. La noi, însă, limba are o

trăsătură aparte. Istoricește, limba noastră a fost întotdeauna o rană și o lacrimă. Așa a fost să fie, noi am privit lumea prin această rană și prin această lacrimă.

În anul de grație al mișcării de renaștere națională 1989 August 31, am trăit momentul adevărului Limbii Române, am trăit momentul credinței Limbii române și am trăit momentul acțiunii Limbii române. Cu alte cuvinte, după atâta amar de vreme, „pe al nostru picior de plai” s-a reafirmat convergența limbii române în ipostaza ei de Logos, Ethos, Pathos și Praxis.

Toate acestea ne-au fortificat speranța, că limba română în cele din urmă va deveni „Stăpâna Noastră”, ceea ce înseamnă, în perspectiva eminesciană, instituirea unui mod de a fi, în primul rând prin limbă. Altfel spus, era indispensabil ca limba română să devină nu numai un mijloc de comunicare, dar și un spațiu de expresie a unui mod de a fi.

Într-adevăr, era vorba de o acțiune anunțatoare și ambițioasă! Altfel nici nu putea fi!

În orice creație umană, inclusiv cea lingvistică, spunea poetul Vasile Voiculescu, primează acțiunea și nu intenția. Ceea ce s-a realizat în țara Moldovei începând cu 1989 - revenirea la alfabetul latin, conferirea limbii noastre a statutului de limbă de stat, nu a fost decât o acțiune politică și culturală de mare anvergură. Din acel moment, ritmul ființării noastre ca națiune nu putea să nu coreleze cu ritmul Limbii Române.

Și iată că s-a adevărit; ne poate salva ca neam nu numai „pâinea noastră cea de toate zilele”, ci și cuvântul matern, iar cuvântul matern era cuvântul lui Dumnezeu.

Fără a fi negativist, voi spune că întronarea limbii române în Cetate este departe de a fi o reușită incontestabilă. Da, am avut bucurii, dar am avut și dureri. Oare de ce? Ce am putea obiecta în definitiv? Nu cumva, în cazul nostru, avem de a face cu fenomenul luptei cu morile de vânt?

Sunt întrebări care nu numai că te îmbie la un exercițiu intelectual, dar și te pune pe gânduri.

Se știe că, în societățile tradiționale (de acest tip este și societatea noastră), minunea ține doar trei zile, în rest e la modă „lasă că merge și așa”. Astfel s-a întâmplat și cu acțiunile noastre de promovare și apărare a Limbii române. În această privință constatăm că nu este interesant decât ceea ce rămâne în stil, în expresie, nu numai în fapt, în eveniment. Noi, negreșit, am obținut evenimentul 31 August 1989, dar am irosit stilul pe care evenimentul respectiv l-a provocat. Or, stilul e evaluare de

cunoaștere convertită în valoare de expresie, în caz contrar valoarea de cunoaștere inexpressivă este aspidă și demobilizatoare iar valoarea de expresie strict formală e caducă, vanitoasă, vicioasă. Regretăm faptul că astăzi, încă, le avem pe ambele. În această perspectivă evaluarea acțiunilor de revigorare a Limbii Române este departe de a fi doar pozitivă. Iar argumentele, cum s-ar spune, nu se lasă cu una, cu două.

Este de constatat, afirmă marele poet Grigore Vieru, că limba română nu este încă toată prin părțile noastre. Iar savantul lingvist de talie europeană Eugen Coșeriu menționa, că în Republica Moldova cu limba română încă nu poți ajunge pretutindeni.

Deși de-a lungul anilor s-a efectuat o activitate susținută, organizată și coordonată cu eforturi substanțiale privind funcționarea limbii române, uneori sau de multe ori am fost cu borșul la foc și cu peștele în iaz.

În contextul situației lingvistice actuale marea noastră problemă este cea a determinismelor sau, cum ar spune R. Aron, a ordinii imuabile și constante în relațiile dintre fenomene. Oare nu ne aduc necazuri și frustrări fluctuațiile determinismului politic? Vizavi de situația lingvistică indigenă, determinismul economic mai rămâne încă o variabilă dominantă? În această ordine de idei, de ce pe la noi este în vogă următorul raționament: contează nu atât limba, cât ce este pe limbă? De ce n-am admite, că uneori o ia razna și determinismul cultural care, după idee, ar trebui să fie funcțional până în pânzele albe?

Evident, între determinismele menționate există o relație inextricabilă. Nu se cere să fie subestimată valoarea unui sau altui determinism. Consider, însă, că primatul, deci, și calitatea supraordonată, musai trebuie să revină determinismului politic. Sau, politicul este cel în cadrul căruia sunt aleși cei care conduc sau domină. E o platitudine desigur, dar simt nevoia s-o spun: a conduce înseamnă a lua decizia și respectiv a exercita decizia, iar a domina înseamnă a se impune, a stăpâni. Astfel acțiune politică nu poate să nu aibă inițialitate, generalitate și obligativitate.

Din perspectiva teleologică determinismul politic fie facilitează, fie stânjenește, fie zădărnicește atingerea stării finale. Cât privește determinismul politic al societății noastre, acesta, printr-o politică lingvistică științifică, trebuie să faciliteze nu doar schimbarea atitudinii față de limba română, dar și garantarea securității lingvistice a statului care, nu în ultimul rând, trebuie să presupună nu doar loialitatea lingvistică a alogenilor, ci și integrarea lor lingvistică.

Dacă este așa, atunci politicul nu poate să nu-și prezerve valoarea sa supraordonată în raport cu alte determinisme.

Ameliorarea situației lingvistice din Moldova ține de șansa limbii române de a-și exercita exhaustiv funcțiile. În acest context, limba de stat trebuie să-și exercite dominația nu numai în sensul necesarului, ci și a suficienței. Astăzi, oare, nu este ridicol ca limba de stat, în unele domenii, să fie, încă, o limbă dominată?

Evident, disfuncționalitatea limbii române în Republica Moldova nu se reduce doar la precaritatea politicii lingvistice, ci și la calitatea vorbitorilor de limbă română. Cu alte cuvinte, promovarea limbii române depinde de fiecare dintre noi, indiferent de statut și rol, iar în această privință nimeni nu poate fi mai presus de gramatică.

Viața și cu siguranță istoria noastră contemporană, din păcate, ne educă să relativizăm totul, inclusiv, fenomenul limbii, să ne instalăm „în posibil”, în „se poate și așa”, formule care exprimă la noi aproape o filosofie de viață.

Nașterea Fecioarei, 1808. Gherasim-Zugrav, D. Stefan-sculpto. Din colecțiile Muzeului Național de Arte Plastice

De ce unii moldoveni și-au alungat limba română, au părăsit-o și culmea, chiar au vândut-o? Se explică toate acestea prin „întâmplări”, prin oportunități sau poate și prin metehnele noastre naționale? Sau poate aceste deviaționisme pot fi explicate prin nenumăratele variante de cultură politică ce ne caracterizează, precum cultura politică de supunere „capul plecat sabia nu-l taie”, sau poate cultura politică fatalistă „nu sunt vremurile sub cărma omului, ci bietul om sub vremi”.

Nu cumva mai important decât ce a făcut istoria din noi e ceea ce am făcut noi cu ceea ce a făcut istoria din noi?

Da, vorba lui Eminescu „omul e o întrebare”. Se întreba Eminescu: este omul o competență, o inteligență, sau un caracter?

Se pare că în raport cu lingvistica practică mulți moldoveni sunt o „întrebare în primul rând de caracter”.

Nu putem să invocăm aici obsesia multor moldoveni față de uz, fapt care generează complexe și obstrucționează însușirea normelor. Mai mult, unii chiar îl speculează politic.

Este regretabil faptul că unii sau chiar mulți moldoveni se află în chingile gândirii modelelor, sintagmelor și expresiilor altor limbi. Drept urmare ne-am ales cu macaronizarea limbajului, ne-am ales cu schizoglosia și în niciun caz cu mult trâmbișatul bilingvism armonios. Nu glumă, societatea noastră continuă și astăzi să rămână o societate a „ghiaghilor”, a „ghiochilor”, a „culioacelor” etc. Straniu de tot, ca și cum cineva dintre concetățenii noștri, de exemplu, ar fi citit povestea „Culiocul cu doi bani”.

Cineva ar putea să-mi reproșeze că este vorba doar de o simplă deprindere. Într-adevăr, deprinderea este a doua natură a omului, dar ce facem cu prima natură a omului care, după cum afirmă M. Șora, caută armonia între orizontalitate și verticalitate, între a fi și a face.

Noi trebuie să facem efortul intelectual suficient pentru depășirea acestei situații or,

este arhicunoscut - suntem ceea ce voim să fim. În acest sens, conașionalii noștri sunt mai greu de urnit, chiar dacă este inginer, agronom, economist sau funcționar de stat. Ce să mai vorbim de celelalte categorii sociale? În această ordine de idei, nu pot să nu-l invoc pe ilustrul filosof C. Noica, care afirma că noi îl sărbătorim în fiecare an pe Eminescu, dar continuăm să fim vinovați în două privințe: întâi nu-l cunoaștem încă în întregime, apoi nu-l facem cunoscuți altora. Această evaluare poate fi extrapolată și asupra situației limbii române din Republica Moldova, adică, primo, n-o cunoaștem încă în întregime, secundo, n-o facem cunoscută altora. Referitor la ultima evaluare, că nu o „facem cunoscută altora”, reproșul minorităților etnice este cât se poate de justificat.

Fi-vom în stare să recuperăm aceste restanțe? Vom fi, iar în această privință un rol important revine formării modelelor de vorbire corectă, care adesea pentru alolingvi sunt mai convingătoare și mai eficiente.

Maica Domnului Îndurerata. XVIII, s. Sănătăuca, Soroca. Din fondurile Muzeului Național de Arte Plastice.

În acest sens nu încap nicu îndoială că *exempla docent*, adică exemplele înstruiesc. Apropo, despre modele. Se poate spune că șansa redresării noastre stă în raport direct cu posibilitatea de a dispune de modele, stâlpi ai societății, cum le-a numit Ibsen. Azi nu ne putem mișca așteptând să avem școală de calitate fără învățători și profesori pe măsură, stat de drept fără judecători dispuși să-l asigure, viață morală și spirituală fără preoți care să o întruchipeze persuasiv, sănătate biologică fără medici devotați. Prin urmare, este important ca societatea moldovenească să genereze și să valorifice modele superioare de civilizație. O frecventă căutare și formare de modele lingvistice, așa cum am spus, se realizează și în domeniul limbii române.

Eventualul model de vorbire corectă a limbii române care ar trebui să existe, fie în familie, fie în biserică, fie în școală, fie în administrația publică, nu face decât să te modeleze. Și nu te poate modela decât ceea ce te depășește, ceea ce te umple de admirație, cuvântul frumos al mamei, al preotului, al învățătorului, al conducătorului etc.

A avea un model al limbii literare înseamnă a călca pe o urmă, a urma, a intra în comunitatea unei tradiții. Contează, deci, în ce realitate ne mișcăm și cu ce modele lucrăm. De aceea nimic nu justifică abandonarea lor *de plano*.

Astăzi, ce poate fi mai stringent decât străduința fiecărui moldovean de a fi un model de exprimare corectă, confirmând, astfel, conștiința lingvistică, adică cunoștințe de lexic, morfologie, sintaxă etc., fapt care i-ar permite să facă distincția dintre limba exemplară sau literară și dialect sau graiul local. În această privință profesorii universitari, de exemplu, trebuie să fie la înălțimea așteptărilor, făcând concurență oricui. Și, dacă unii profesori universitari „petrec perechea”, „precaută întrebările”, „apără disertația”, „citesc lecția” etc., atunci ce mai rămâne din modelul pe care studenții trebuie să-l urmeze?! De aceea, orice cadru didactic, indiferent de profesie, trebuie să subscrie la următorul deziderat – **Limba română este și profesia mea**. Este de datoria noastră, a profesorilor universitari, să-i conducem pe studenți prin labirintul limbii române, indicându-le ieșirea din impas. Cât mai incitant, cât mai accesibil, cât mai antrenant, neplictisitor.

A urma, însă, modelul limbii române, fie vorbite, fie scrise presupune, în primul rând, răspunderea decisivă pentru cultivarea ei în sens că mereu avem

ceva de învățat. Or, nu e o rușine să nu știi, e o rușine să nu vrei să știi. N. Stănescu în acest context era destul de tranșant afirmând că trebuie să cunoaștem limba română astfel încât să ajungem poligloți de limbă română, ceea ce înseamnă, după N. Stănescu, să știm de 7 ori limba română ca instrument de comunicare. Vasăzică, cu cât mai mulți vom înțelege că avem mereu de învățat, dezvoltându-ne astfel conștiința lingvistică, cu atât mai repede vom progresa și vom asigura, cum ar fi spus Ienăchiță Văcărescu, „creșterea limbii românești”.

Pentru aceasta avem nevoie de mai multă conștiință națională, „care ne ține pe verticală, când e foc pe pământ, când e jale în cuvânt” (Vasile Romanciuc). În această perspectivă, avem nevoie de mai mult sine, căci sine-le ca expresie a conștiinței profunde vine să proiecteze lumina în întunericul eu-lui. Adică tot zbulciumul nostru este și trebuie să fie, pe plan formal sau informal, ridicarea eu-lui la sine. Numai așa sine-le ne aduce conștiința noastră mai bună. Avem nevoie, în ultimă instanță, de mai multă dragoste de sine fără teamă de a fi acuzați de narcisism. Or, puțin narcisism în plus, nu strică.

În drama Meșterul Manole prăbușirea zidurilor durează timp de 7 ani. Ce simbolizare biblică! În Republica Moldova prăbușirea indolenței și dezinteresului față de limba română durează, spre regret, prea mult timp. Păcatele Noastre! Și totuși, revigorarea limbii române, asemenea Păsării Phoenix, este de nestăvilit. Nouă nu ne rămâne decât să o ajutăm cu munca pasionată în primul rând, pentru că restul, spunea L. Blaga, e destin, numai destin. Numai așa vom fi în pas cu timpul și/sau poate îl vom devansa. Urmând îndemnul lui M. Eliade din „Invitație la bărbăție” vom spune și noi cu referire la situația limbii române din Republica Moldova: haideti, domnilor, mai domol cu tânguirile, mai domol cu disperarea. Într-adevăr, astăzi momentul nu este atât al discuțiilor, „unii ar spune chiar al gargarei pietiste și lemnăriei retorice”, cât în primul rând al acțiunilor. În acest sens, cu siguranță contează *res, non verba*.

Limba română este un domeniu pentru care trebuie să luptăm mereu. Aceasta e premisa. Iar concluzia? Concluzia trebuie să o tragem fiecare dintre noi.

Discurs rostit în senatul USM de Ziua Națională a Limbii, 31 august 2007